

KULTURKRÓNIKA

ALFRED ADLER HALÁLÁRA

A huszas esztendőkből egy *Sumner* nevű amerikai diák doktori értekezést írt a pszichoanalízisről, amely korlátozott számban nyomtatásban is megjelent. Dolgozatában arra a megállapításra jut, hogy Freud tipikusan zsidó szellem, finomkodó, lágy, nőies: akárcsak Jézus-Krisztus. *Bezzeg* mennyire más a „tipikusan teuton“ (*sic!*) „ősgermán“ Alfred Adler: durva, nehézkes, homályos; még a stílusa is az. Leginkább az Antikrisztushoz hasonlítható. (S a gyöngébbek kedvéért zárójelben mindjárt hozzá is tette „= Nietzsche“).

Ez az összehasonlítás minden felületen ostobasága ellenére is — tünet. Nemcsak a kis amerikai kezdő esett bele ebbe a tévedésbe, hanem *Ernest Seillière* is, aki a francia Akadémia tagja, és aki több, mint 60 kötetet írt már össze eddig arról a német kultúráról, amelynek emlőin nevelkedett Heidelbergában, jóval a háború előtt. *Psychanalyse ou psychologie impérialiste allemande* című 1928-ban megjelent művében élesen szembeszögezi egymással a freudi lélekelemzést és az adleri „individuálpszichológiát“; előbbiben a „talmudista“ és „rabbinikus“ gondolkodás jellegzetes megnyilvánulását látja, míg az utóbbi nem egyéb számára, mint a német imperializmusnak a lélektan síkjára való vetítése. S a kisé-társakat író báró siet is mindjárt kijelenteni, hogy az ilyen „imperialista pszichológia“ természetesen csak olyan tipikusan germán lélekben fogantatott meg, mint amilyen Alfred Adler...

Valóban, ha Alfred Adler bécsinek és zsidónak is született, a fenti kettős anekdóta többet jelent, mint a szellemi termékek modern fajelméleti exegézisének kiáltó cáfolatát. Talán mégsem véletlen az, hogy zsidó volt Freud, aki elsőnek merete a nemiség szerepét az emberiség életében — ha tulsóan is, de mindenesetre, forradalmi merészséggel, és igen hasznos módon — az előtérbe helyezni. És talán még kevésbé véletlen, hogy Alfred Adler, a *Minderwertigkeitsgefühl* elméletének feltalálója, ugyan-csak zsidónak született. Kire másra nehezedik még ma is — és éppen ma olyan nagyon — a „csökkentrendűség“ bizonytalanító érzése, mint a zsidókra? És vajjon kire bízhatta volna inkább az európai emberiség a mindén alsóbbrendűséget leküzdő kompenzáció, sőt „túlkompenzáció“ elméletének kidolgozását, mint éppen a józan bécsi zsidó kereskedő fiára, aki maga is odairhatta volna életírása fölébe ama másik hajdanvaló jó zsidó kereskedő mondását, Marlowe *Miálti zsidó*-jáját: „Ellenségeim a tengerbe vetettek, hogy belefulladjak... De én azért is úszni fogok!“

Az 1907-ben megjelent első, már igen érdekes munka: *Studie über die Minderwertigkeit von Organen* után néhány esztendővel, 1911-ben jelent meg és keltett nagy feltűnést Adlernek talán alapvető műve: *Über den nervösen Charakter*. Ezzel a művével a szerző a bécsi egyetem magántanári címét szerette volna elnyerni, de — faji adottságai következtében — mindhiába. A második kötet már meg sem jelent; hosszú évekig inkább a gyógyítás gyakorlati munkájának szentelte magát és legfeljebb kisebb tanulmányait foglalta össze kötetbe (*Praxis und Theorie der Individualpsychologie: Heilen und Bilden*; Furtwänglerrel és Wexberggel karöltve *Das Problem der Homosexualität*). A háború alatt az eredeti-

leg szemorvosnak indult pszichiáteri kellemetlenkedési szándékából járványkórházba osztották be; ott paraffinnal impregnált orvosi köpenyt talált fel a bacillusok tovaterjedésének megakadályozására. A világháború után ismét visszatért a lélektanhoz és a gyakorlati lélekorvosláshoz. Számos könyve jelent meg ettől az időtől kezdve haláláig; csak kevesen tudják azonban, hogy Adlernek sohasem volt kedvére az írás, amiért is — bevallottan vagy bevallatlanul — előadásait íratta le könyv alakban, kissé átsimítva. Így született meg legnagyobb sikerű és több, mint egy tucat nyelvre lefordított műve, a *Menschenkenntnis*, amely a szerző tudta nélkül magyarul is megjelent, valamint *Der Sinn des Lebens*, amelyet Adler maga alig egy héttel, hirtelen, 67 éves korában bekövetkezett halála előtt, legsikerültebb műveként jelölt meg. Közben főleg Amerikában aratott nagy sikert *The Pattern of Life*, *The Case of Miss R.*, *Problems of Neurosis* és *What Life should mean to you*. Az ellenfélből munkatárssá meggyőzött protestáns teológussal, *Ernst Jahnnal* közösen írt műve *Individualpsychologie und Religion* címen gyengébb, megalkuvóbb írásai közé tartozik.

1926-ban végre a külső sikert is megérte az Individuálpszichológia megalapítója: a newyorki legnagyobb egyetem, a *Columbia University* hívta meg két évre vendégelőadónak. Ugyanakkor Anglia is felfigyelt rá, és francia meghívásra a Sorbonne-on is tartott előadást (1924). Amerikai sikerei minden várakozást felülmúltak. „Naponta egy előadásom van; a terembe, sajnos, csak kétezren férnek el; a tolongás olyan óriási, hogy a rendőrségnek kell szinte naponta közbelépnie. Kár, hogy maga nincsen itt velem“ írta e sorok írójának Amerikából. Bevallom, akkor kissé túlzásnak vettem e sorokat, de szemtanuktól hallottam később, hogy inkább szerény volt a hallgatók számának megítélésében. Egyeteme amerikai szokás szerint egész oldalas hirdetéssel harangozta be a lepedőnagyságú amerikai lapokban és így nem csoda, hogy sikere a legszélesebb körökre is kiterjedt. Tantevékonyságát a *Long Island Medical College*-en folytatta, amely minden bizonnyal a világ „legnagyobb“ orvosi főiskolája. Itt külön tanszéket és intézetet kapott a kiváló bécsi lélekúvár, aki évenként beutazta az Egyesült Államok nagyobb városait is, fáradhatatlanul és az ismétlésektől vissza nem riadva terjesztette egyre leegyszerűsödő és kissé elamerikaiasodott elméletét. Hitler uralomrajutása óta német nyelven kiadott lapja, az *Internationale Zeitschrift für Individualpsychologie*, amely 15. évfolyamában tart, csökkentett terjedelemben Bécsben jelenik meg, ahova — melleleg szólva — Adler sem tavaly meg nem tért, sem idén nem szándékozott ellátogatni. Két esztendője pedig *International Journal of Individual Psychology* címen Chicagóban magyarul kiállított angolnyelvű folyóiratot adott ki.

Adler hívei a huszas évek közepe táján nemzetközi egyesületbe tömörültek, amely több nemzetközi kongresszust is rendezett. Sorrendben az utolsó az 1930 szeptemberében Berlinben megtartott nagystílű összejövetel volt, amely a mozgalom fénypontját jelentette. De akkor már tudták a beavatottak, hogy az adleri iskolán belül jelentkező személyi és világnézeti ellentétek aligha lesznek áthidalhatók. Néhány esztendővel előbb a katolikus-thomistává lett konvertita *Allers* (Abeles) *Rudolf* és a vele egyetértő *Oswald Schwarz* kiváló bécsi magántanárok váltak ki a mozgalomból. 1929-ben *Otto Rühle* (*A proletár gyermek lelke* és egy félig adlerista, félig marxista Marx-életrajz szerzője) és *Alice Rühle-Gerstl* vezetésével a druzdai u. n. marxista individuálpszichológusok csoportja vált ki Adlerrel egyetértésben a nemzetközi egyesületből, hogy politikai színezetük ne „kompromittálja“ az individuálpszichológiai moz-

ga.mat, amely megmaradt szigorúan apolitikusnak. (Annyira, hogy az ausztromarxistának indult Adler maga is visszavonult minden politikai állásfoglalás alól). 1932 végére esik *Fritz Künkel*, a kétségkívül tehetséges, de furcsa jellemű berlini individuálpszichológus kizárása, aki magalkotta terminológiájával és ügyesen megírt számos könyvével egycsapásra ismertté lett, és szinte magának a mesternek kezdett a fejére nőni. Sorrendben az utolsó „eltávolodás“, ha nem is kiválás, az *Erwin Wezbergé* volt, aki New-Orleansban egyetemi tanár s aki sokáig Adler *par excellence* tanítványának számított. Hiszen ő szerkesztette a hatalmas *Handbuch der Individualpsychologie* ezer oldalra rugó kettős kötetét (Bergmann, 1926), és az *Individualpsychologie* című, több kiadást megért rendszerezési kísérletét is mestere tanainak. Adler őt irigységgel vádolta.

Ennyit az individuálpszichológiai mozgalom történetéről. Ahogy Adler félreállott Freud mellől, hogy azután szembeálljon vele, úgy talán senki sem szakadt el az ő iskolájától. Hűtlen tanítványai továbbra is használták módszerét, és ezt nem is szégyelték bevallani (Allers, Sperber) soha. S ez talán nem lekiicsinylendő dícséretére is szolgálhat Adlernek: elmélete valóban minden világnézeten belül a korunkban tömegjáró fájlult idegesség gyógyítására és megelőzésére hasznos, ha talán nem is végleges és kizárólagos eszköznök bizonyul.

Az adleri mozgalomban, csakúgy, mint a freudíanus táborban, a magyarokra fontos szerep jutott. *Mády István* Adlert és tanait már 1907-ben ismertette a *Természettudományi Közönyben* és azóta szoros barátság fűzte a bécsi mesterhez. 1926-ban a debreceni magántanár megalakította — *Szivós Anna*, *Zechmeister Ida* és az azóta elhunyt *Rácz Jenő*, valamint e sorok írója közreműködésével — a *Magyar Individualpsychológiai Egyesületet*, amely azóta már érdemes multa tekinthet vissza. Itt sem ment a dolog szecesszió nélkül: *Kulcsár István*, egy meglehetősen gyenge *Bevezetés az individuálpszichológiába*, és *Székely Béla*, több érdemes és érdekes könyv — *A te gyereked*, *A gyermekévek szexualitása*, *Az antiszemitizmus lélektana* — szerzője, akik együttesen az *Emberismeret* c. kétségkívül érdemdús, de kissé talán túl vegyes és egyenetlen folyóirat szerkesztői, elváltak a „hivatalos“ tábortól és erősen közeledtek a freudi analízis felé: Bécsben dr. *Zilahy László* és *Zilahy-Beke Ágnes*, valamint dr. *Lukács Hugó* voltak a mozgalom magyar zászlóvivői; a vak *Pfeiffer Rózsi* — akiről csak a legutóbb is olyan nagy elismeréssel nyilatkozott Adler — és e sorok írója igyekeztek az individuálpszichológiát ismertté tenni Párizsban, valamint Spanyolországban, ahol az „adlerizmus“ egészen kivételes népszerűsége telt szert. Dr. *Kahána Ernő* Brassóban 1924-ben adta ki az első magyar „bevezetést Adler Alfréd individuálpszichológiájába“: „A freudizmus után“, (W. Grünfeld kiadása, Str. Portilor 64—66.)

Adler elméletével és gyakorlatával külön cikkben szándékozunk foglalkozni. Addig is a következőkben igyekezm összefoglalni az adleri e'mélet legfontosabb alapvonásait, miután a bécsi mester tanát sokan ismerik, de valójában csak kevesen mérték fel tudománytörténeti távlatból nézve.

Adler Wundt atomizáló módszerét és Freud mindent egy nevezőre hozó, erősen individualista-libertárius jellegű elméletét múlja felül, amikor néhány esztendővel a háború előtt felfedezi, hogy az egyént sohasem érthetjük meg sem pusztán önmagában (átöröklés!), sem pedig, mint a környezet mérő produktumát. Érdeklődése a *teljes ember felé* fordul, akit családi, iskolai, foglalkozási (a gyermeknél), majd nemi viszony-

lataiban igyekszik már nem, mint egyént, hanem mint a társadalom részesét megérteni. Minden gyermek legkésőbb 3-5 éves koráig ugynevezett „életstílust“ alakít ki magában, amelytől alig-alig tér majd el, különösebb, „irányvonalaiából“ kitaszító élmények nélkül, későbbi élete folyamán. Minden emberre jellemző, hogy inferioritási, fogyatékosági érzései vannak, miután az ember jellegzetesen fogyatékos lény, ha a többi állatfajokkal vetjük egybe; ebből a fogyatékosági helyzetből menekülünk teljesértékűségi és felsőbbbségi helyzetek felé, a nyomasztó fogyatékosági érzés hatása alatt. Mindnyájan valamely titkos életcélt követünk; ezt van hivatva a lélekbúvár felderíteni és megjavítani, bizonyos, minden egyes társadalomra jellemző hasznossági kritériumok szerint.

Adler a fiziológiai lélektant nem nézi le, de nem is műveli: előre feltételezi. Nem az érdekli, miképpen jön létre a látás jelensége, vagy mi idézi elő az álmot, hanem csupán az: mit kezd az ember azzal a képességével, hogy láthat, hogy álmai lehetnek? Nem a velünk hozott hajlam a fontos, hanem a pozíció, amelyet embertársaink (család, osztály, társadalom) körében elfoglalunk. Azáltal, hogy az embert a társadalom síkjába állítja be, és elvonatkoztatja az általa művelt lélektant — amely tulajdonképpen inkább a karakterológia, a jellemtan nevet érdemli meg — a fiziológiai alapoktól, merőben új nézőpontot vezet be: úgy vizsgál minden jelenséget, még a kóros elváltozásokat is, *mintha* azok az egyén többé-kevésbé öntudatlan céljai felé törő irányvonalak szolgálatában állnának, még abban az esetben is, ha a fiziológiai velejáró jelenléte valószínű vagy kimutatható. Ezzel Comte követelményét valósítja meg, aki a „zoológiai“ — ma úgy mondanók: fiziológiai — inspirációju lélektan mellé egy „szociológiai“ inspirációju másodikat, „felsőbb“ lélektant kívánt megteremtve látni, amely „egyedül hivatott a magasabbrendű jelenségek megmagyarázására.“ A teleológiai, *causa finalis*-on alapuló látás Adlert az Aristoteles-Szent Tamás által megindított vonal tengelyébe állítja be, míg az a követelmény, hogy a lélekbúvár ne legyen „exakt“ tudós, hanem „művész“, aki tudományszerű, de nem szigorúan rendszerizhető eszközökkel dolgozik, Raimundus Lullusra utal.

De Adler az új emberlélektannak vagy szociáljellemtannak csak Mózesre volt: valójában mindig megmaradt individuálpszichológusnak: ügyetlenül megválasztott elmélet-elnevezése ómene is lett egyuttal. Elég elolvasnunk a tömeglélektan margójára írt megjegyzéseit, hogy ezzel tisztában legyünk. Az ígéret földjének csupán határáig jutott el, de elmélete és gyakorlata igazán szociológiai kiépítése tanítványaira vár. Mint annyi nagy gondolkodó, Adler talán jobban tette volna, ha nem vesz tollat a kezébe és szóbeli tanításra szorítkozik. Két korszak határán élt: az individualizmus letűnő árnyéka elsötétítette a kollektívizmus eljövételét finoman megérező látását. Az elemző, főleg válogatásra törekvő freudi atomizmus helyére az összeletést, a *Ganzheitsbetrachtungot* elsőnek ő követelte; ez azóta teljes polgárjogot is nyert az általános lélektanban. Neve az orvostudományban is új irányt jelöl, nemcsak a jellemtanban és az elmekörtanban. Néhány nappal a halála előtt jogos büszkeséggel mondotta, hogy Amerikában sikerült a *behaviorismus* mindent elözönléssel fenyegető árját gátak közé szorítania. Valójában azonban ő maga is félig behaviorista volt, ahogy Pascal és Luther is félig azok voltak anélkül, hogy ennek tudatára ébredt volna. az introspekciós és a tisztán külsőleges behaviorizmus és reflexológia között tulajdonképpen ő találta meg elsőnek a helyes szintézist és arany középútát. A modern művelődés történetben *Egon Friedell* már életében félig-meddig megérdemelt helyére emelte: tán szétszóródó, tán megmaradó iskolája ezen a

téren is még sokat javíthat az utókor számára átmentésre érdemes Adler-portrén.
(Dr. Brachfeld Olivér)

HÁROM ERDÉLYI FESTŐ MAGYARORSZAGON

A legújabb magyar festőnemzedékben több az erdélyi, *Modok Mária*, *Hincz Gyula*, *Barcsay Jenő* és e sorok írója Erdély különböző városai-
ból kerültek Budapestre, hogy több-kevesebb küzdelem után állandó
tagjai legyenek a pesti kiállításoknak. Rólam tavaly volt szó az egyik
kolozsvári ujságban, de társaimról keveset tudnak otthon, holott jobban
megérdemlik, mint én, hogy ismerjék őket; s csak kötelességem teljesi-
tem, mikor pótolni igyekszem ezt a hiányt s rövid pár sor keretében is-
mertetem őket, törekvéseiket és helyzetüket a magyar művészetben.

Ha visszatekintünk arra a vonalra, amit festészetünk idáig meg-
tett, kiderül, hogy fejlődésének görbéje a régi stílusokból kiindulva
mindazon irányokat érintette, melyek Európában az idők folyamán fel-
bukkantak, de ugyanakkor felvette mindazon jegyeket is, amik egy kü-
lön magyar stílus kialakulásához szükségesek. — Munkácsy, Székely
Bertalan műveitől Szinnyi impresszó-naturalizmusához vezet az ut,
majd Ferenczy, Rippl-Rónai, Kernstock munkáival a (posztimpresszió-
nizmuson át) napjaink stílus-problémái felé halad. Az a nemzedék, mely
a mienket megelőzte, a természet közvetlen szemléletéből indul ki és sok-
felé mutató felfedezések között a *geometrieus* leegyszerűsített világá-
ba jutott; Kmetty, Berény a kubizmusba, Czóbel, Egry más, de ép' ily
elvont területre. Céljuk nem a természet visszaadása vagy ép' lemásolá-
sa, hanem a stílus-elemek megtalálása; a természet jelenségeiből külön-
féle optikai és festői módozatok végigpróbálásával szabadították ki a
képépítés mai eszközeit.

A mi nemzedékünk ezt az elvont festői szemléletet kapta örökségül
és ez határozta meg szerepünket is; a művészet problémái helyére a mes-
terség kérdései léptek és a felfedezések örömét az érvényre juttatás
gondjai váltották fel. Nem a jelenségek kivizsgálása, hanem minél egy-
szerűbb, tömörebb visszaadása áll törekvésünk homlokterében: gáláns
kalandok helyett szürke köznapi munka, hogy a megtalált eszközök: a
szín, a vonal, a sík segítségével minél tisztábban fejezzük ki magunkat.

Ebben a tekintetben három festőnk között Barcsay Jenő jutott leg-
messzebbre: képeinek architektúrája elvont eredetű, de élővé konkriti-
tizált stílus elemekből épül. Mély színei, festői módja Kodály népdalait
juttatják eszünkbe; ugyanaz a folytonos melódia, dinamikus lira és fe-
gyelmezett nyugtalanság. Bővérű tónusaiban a szűkebb pátria, Erdély
emléke él.

A szélesen látott, brutális szilajsággal odavetett nagyforma alig
fér el vásznain; a képelemek állandó harcban terjesztik ki határaikat.
Összecsapnak. Egymásbafolynak. S csak egy-egy mágikus erővel kipen-
dített kaligrafikus vonalban találják meg végső értelmüket. Semmi két-
ség: ennek a festészetnek abban áll az ereje, ami gyöngésége is: kor-
látáiban. Szűk világ ez, akár a magyar élet, tele robbanó energiával,
barbár, földszagú izgalommal; de ezen a körön belül valami monumen-
tális világérzés sorakozik a maga módján különös rendbe. Erdős, sűrű,
vidéki izek verekednek művészetében a kor szellemével. Egy kis ember-
csoport érzelmi élete keresi formában, színben a maga megfelelőjét s az
ösztönök tudatalatt forrongó erői hajtják újabb és újabb tájak felé.

Ezek az energiák Hincz Gyula festészetében mély összetűzésbe ke-
veredtek a tiszta festői értelemmel. Az új magyar festészet Benjamin-
ja ez a fiatal festő. Képességei, manuális készsége, kifejező eszközeinek